

הנושא: "גזל"

חלק א: הבסיס

מקורות מהתנ"ך:

ויקרא יט יג: לא תעשוק את רעך ולא תגזול, לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר.

במדבר ה ו: דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה', ואשמה הנפש ההיא. והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וחמישיתו יוסף עליו, ונתן לאשר אשם לו. ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו האשם המושב לה' לכהן, מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו.

זהר:

ויקרא רסב : שאלו החברים, מפני מה בגזלה כתוב והשיב את הגזלה ולא יותר, (ובגנב כתוב ישלם כפל או ארבעה וחמשה). אלא כך העמדנו, זה השוה יראה עליונה לתחתונה (אינו ירא מה' ולא מבני אדם), וזה שגנב, שם כנגדו יראה תחתונה ולא יראה עליונה.

ספרא:

בהר פרק ט : רבי שמעון אומר, מנין שגזל הגוי גזל, תלמוד לומר אחרי נמכר, יכול מושכו ויוצא, תלמוד לומר גאולה תהיה לו, יכול יגלום עליו, תלמוד לומר וחישוב עם קונוהו, ידקדק עמו... כשהוא אומר ויצא בשנת היובל וגוי בגוי שתחת ידך הכתוב מדבר, על אחת כמה וכמה בגוי שאינו תחת ידך. אם כן החמירה תורה על גזילו של גוי, קל וחומר על גזילו של ישראל.

מקורות מהגמרא תלמוד בבלי :

ברכות ו ב: וא"ר חלבו אמר רב הונא כל שידוע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתים.

שם לה ב : א"ר חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראל, שנאמר גזל אביו ואמו ואמר אין פשע חבר הוא לאיש משחית...

שבת לה ב : בעון גזל הגובאי עולה, והרעב הוה, ובני אדם אוכלים בשר בניהן ובנותיהן.

שם כא ב : לכה דודי נצא השדה, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות ושבועת שוא ושבועת שקר...

שם נג ב : פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה, אמרה לי תינוקת אחת, רבי לא שדה היא זו, אמרתי לה לא דרך כבושה היא, אמרה לי לסטים כמותך כבושה.

שם ק ב : אמר רבי יוחנן אלמלא לא ניתנה תורה היינו למידין צניעות מחתול וגזל מנמלה...

סוכה כט ב, וראה שם עוד : לולב הגזול והיבש פסול... א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי משום שהוה ליה מצוה הבאה בעבירה, שנאמר והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה, גזול דומיא דפסח, מה פסח לית ליה תקנתא אף גזול לית ליה תקנתא... וא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מאי דכתיב כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה, משל למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס, אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים, אמרו לו הלא כל המכס כולו שלך הוא, אמר להם ממני ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמם מן המכס, אף הקב"ה אמר אני ה' שונא גזל בעולה, ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל.

שם לא : אמר להו רב הונא להנהו אוונכרי כי זבניתו אסא מעכו"ם לא תגזזו אתון אלא לגזוזה אינהו ויהבו לכו, מאי טעמא, דסתם עובדי כוכבים גזלני ארעתא נינהו, וקרקע אינה נגזלת, הלכך לגזוזה אינהו כי היכי דליהו יאוש בעלים בידיהו דידהו...

שם כט א : דתניא גזל ואינו יודע למי גזל יעשה בהם צרכי רבים, מאי נינהו, אמר רב חסדא בורות שיחין ומערות.

תענית ז ב : אמר רבי אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל, שנאמר על כפים כסה אור, בעון כפים כסה אור, ואין כפים אלא חמס, שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם.

חגיגה ט ב : תניא רבי שמעון בן מנסיא אומר גונב אדם אפשר שיחזיר גנבו ויתקן, גוזל אדם אפשר שיחזיר גזלו ויתקן, אבל הבא על אשת איש ואסרה לבעלה נטרד מן העולם והולך לו.

שם יא ב : דאמר מר גזל ועריות נפשו מחמדתן ומתאוה להם, אי הכי גזל נמי, עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצריה, גזל בפניו נפיש יצריה שלא בפניו לא נפיש יצריה.

יבמות ק"ח ב : גזל אחד מחמשה ואין ידוע מאיזה גזל, כל אחד אומר אותי גזל, מניח גזילה ביניהם ומסתלק דברי רבי טרפון, רבי עקיבא אומר אין זו דרך מוציא מידי עבירה עד שישלם לכל אחד ואחד.

סוטה יב א : א"ר אלעזר מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן, וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.

שם נה א, וראה שם עוד : העיד ר' יוחנן בן גודגדא... ועל המריש הגזול שבנאו בבירה שיטול את דמיו מפני תקנת השבים, ועל חטאת הגזולה שהיא מכפרת מפני תיקון המזבח... תנו רבנן גזל מריש ובנאו בבירה, בית שמאי אומרים מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו, ובית הלל אומרים אין לו אלא דמי מריש בלבד מפני תקנת השבים...

קידושין כט א : רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות. ליסטות סלקא דעתך, אלא כאילו מלמדו ליסטות.

שם נב א, וראה שם עוד... : והאמר רבי יוחנן גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש, זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו...

שם פב א : אבא גוריין איש צדיין אומר משום אבא גוריא לא ילמד אדם את בנו חמר גמל קדר ספן רועה וחונני שאומנותן אומנות ליסטים...

בבא קמא ס ב : ...שלחו ליה חבול ישיב רשע גזילה ישלם, אף על פי שגזילה משלם רשע הוא...

שם צג ב, וראה שם עוד : הגוזל עצים ועשאן כלים צמר ועשאן בגדים משלם כשעת הגזלה. גזל פרה מעוברת וילדה, רחל טעונה וגזזה משלם דמי פרה העומדת לילד ודמי רחל העומדת ליגזוז...

שם צד א, וראה שם עוד : דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך, אין זה מברך אלא מנאץ, ועל זה נאמר בוצע ברך נאץ ה'... דתניא כלל זה אמר ר' שמעון בן אלעזר כל שבח שהשביח גזלן ידו על העליונה, רצה נוטל שבחו רצה אומר לו הרי שלך לפניך...

שם צד ב, וראה שם עוד : תנו רבנן הגזלנין ומלווי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהן, והמקבל מהן אין רוח חכמים נוחה הימנו, אמר רבי יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו. דתניא מעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה, א"ל אשתו, ריקה, אם אתה עושה תשובה אפילו אבנט אינו שלך, ונמנע ולא עשה תשובה, באותה שעה אמרו הגזלנין ומלווי רביות שהחזירו אין מקבלין מהם, והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו...

שם קג א, וראה שם עוד : הגוזל את חברו ונשבע לו יוליכנו אחריו למדי, לא יתן לא לבנו ולא לשלוחו, אבל נותן לשליח בית דין ואם מת יחזיר ליורשיו...

שם קה ב : אמר רב ששת הכופר בפקדון נעשה עליו גזלן וחייב באונסין...

שם קיג ג : אמר רב ביבי בר גידל אמר ר"ש חסידא גזל כנעני אסור, אבידתו מותרת, גזילו אסור, דאמר רב הונא מנין לגזל הכנעני שהוא אסור שנאמר ואכלת את כל העמים אשר ה' אלקיך נותן לך, בזמן שהן מסורים בידך ולא בזמן שאינם מסורין בידך...

שם קיח ב : ...דתניא הגוזל את חברו והבליע לו בחשבון, תני חדא יצא ותניא אידך לא יצא...

שם קיט א : אמר רבי יוחנן כל הגוזל את חברו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר כן אורחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח... וכי תימא נפש דידיה אבל נפש בניו ובנותיו לא, תא שמע בשר בניו ובנותיו, וכי תימא הני מילי היכא דלא יהיב דמי אבל היכא דיהיב דמי לא, תא שמע מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי, וכי תימא הני מילי היכא דקעביד בידים, אבל גרמא לא, תא שמע אל שאול ואל בית הדמים וגו'... מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להן מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן.

שם לז א, וראה שם עוד : אמר לשנים גזלתי לאחד מכם מנה... ואיני יודע איזה הוא, נותן לזה מנה ולזה מנה, שהודה מפי עצמו...

שם סא א : אמר רבא למה לי דכתב רחמנא לאו ברבית, לאו בגזל לאו באונאה, צריכי... ואי כתב רחמנא לאו בגזל משום דבעל כרחיה אבל אונאה אימא לא... אלא לאו בגזל למה לי, לכובש שכר שכיר... לעבור עליו בשני לאוין...

שם סא ב : א"ל רב יימר לרב אשי לאו דכתב רחמנא במשקלות למה לי, א"ל לטומן משקלותי במלח, היינו גזל מעליא הוא, אלא לעבור עליו משעת עשיה...

שם עח א, וראה שם עוד : א"ר חסדא לך ושוב לך ושוב זה הוא עושק, יש לך בידי ואיני נותן לך זה הוא גזל. מתקיף לה רב ששת איזהו עושק שחייבה עליו תורה קרבן דומיא דפקדון דקא כפר ליה ממונא, אלא אמר רב ששת נתתיו לך זהו עושק, יש לך בידי ואיני נותן לך זה הוא גזל. מתקיף לה אביי איזה הוא גזל שחייבה עליו תורה קרבן דומיא דפקדון בעינן דקא כפר ליה ממונא, אלא אמר אביי לא שכרתוך מעולם זה הוא עושק, נתתיו לך זה הוא גזל...

שם קסה א : אמר רב יהודה רוב בגזל, ומיעוט בעריות, והכל בלשון הרע...

שם נו א וב : תנו רבנן שבע מצות נצטוו בני נח... וגזל...

שם צא ב : אמר רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב...

שם קח א : א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ,

מכות כג ב : ...ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות.

מקורות מן התוספתא :

בבא קמא פרק י : הגוזל את הרבים חייב להחזיר לרבים, חומר גזל הרבים מגזל היחיד, שהגוזל את היחיד יכול לפייסו ולהחזיר לו גזילו, והגוזל את הרבים אין יכול לפייסן ולחזיר להן גזילתן. הגוזל את הגוי חייב להחזיר לגוי, חומר גזל הגוי מגזל ישראל, מפני חילול השם...

חלק ב : פרשנים ומדרשים :

מדרש רבה:

שמות פרשה כב ד : אמר רבי חמא בר רבי חנינא מנין שכל מי שהגזל בידו שתפלתו עכורה, שנאמר (ישעיה א') ובפרישכם כפיכם וגו' אינני שומע, מפני מה, שידיכם דמים מלאו. ומנין שכל מי שמרחיק עצמו מן הגזל תפלתו זכה, שנאמר (תהלים כ"ד) נקי כפים ובר לבב, מה כתיב אחריו, ישא ברכה מאת ה' וגו' זה דור דורשיו.

ויקרא ב ו : א"ר ברכיה א"ל הקב"ה לאדם זה אדם, יהא קרבנד דומה לקרבנו של אדם הראשון שהיה הכל ברשותו ולא הקריב מן הגזילות ומן החמסים, אף אתה לא תקריב מן הגזילות ולא מן החמסים, ואם עשית כן ותיטב לה' משור פר.

שם ג ד : מה כתיב למעלה מן הענין והסיר את מראתו בנוצתה, א"ר תנחומא בר חנילאי העוף הזה פורח וטס בכל העולם ואוכל בכל צד ואוכל מן הגזילות ומן החמסין, אמר הקב"ה הואיל והזפק הזה מלא גזילות וחמסין אל יקרב לגבי המזבח...

דברים פרשה ה א : זה שאמר הכתוב (משלי ז') לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם וגו'... מה ראה שלמה ללמד לעצל מן הנמלה... ומהו ראה דרכיה וחכם, רבנן אמרי ראה דרך ארץ שיש בה שבורחת מן הגזל, אר"ש בן חלפתא מעשה בנמלה אחת שהפילה חטה אחת והיו כולן באות ומריחות בה ולא היתה אחת מהן נוטלת אותה, באה אותה שהיתה שלה ונטלה אותה...

מכילתא דרשב"י:

שמות כב כו : היה ר' שמעון אומר אוהבי ממון אוהבין זה את זה, והגזלנין אוהבין זה את זה, והחמסנין אוהבין זה את זה, ומלוי רבית אוהבין זה את זה, למי נאה ליפרע מכל אלו, אני הוא שאין בי אחת מכל המדות הללו.

מסכת כלה:

פרק י : והגזול את הרבים מה יעשה, ילך ויחפור בורות שיחין ומערות ויתקן את הדרכים ואת האיסטרטיות ונמחל לו. מני רבי עקיבא היא, דאמר אין זו הדרך מוציאתו מידי עבירה עד שישלם גזילה לכל אחד...

מדרש שמואל:

פרשה יד : אמר רבי אבא בר כהנא קשה הוא הגזל ששני גדולי עולם הוצרכו להתוכח עליו, משה ושמואל, משה (במדבר ט"ז) לא חמור אחד מהם נשאתי וגו'...

ילקוט שמעוני:**רבינו יונה:**

שערי תשובה ג כד : המדרגה השלישית לאו הניתק לעשה... ואף על פי שאין לוקין בידי בית דין, יש בהם שענשם חמור ונוגע עד שמים, כגון גזל, שנאמר לא תגזול (ויקרא י"ט), וניתק לעשה, "והשיב את הגזלה" (שם ה'), ואמרו לא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל... ואף על פי שהערה חמורה מן הגזל, מדת עונש הגזל להקריב יום אידו, ועוד אמרו סאה מלאה עוונות אין מקטרג בכולם כמו הגזל...

שם קי : ...ואמרו רז"ל הגזול את העני כאילו נוטל הימנו נשמתו, שנאמר (משלי א') "כן אורחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. ופעמים שמקפח פרנסתו אפילו בגזלה פחות משהו פרוטה...

רבינו בחיי:

שם ה כא : או בגזל או עשק - הפרש יש בין גזל לעושק, וזהו שכתוב (ויקרא י"ט) "לא תעשוק את רעך ולא תגזול", פרט כל אחד בלאו בפני עצמו, כי שני דברים הם, גזל המודה לו בידו הגזל אבל אינו רוצה להשיבה אליו, עשק הוא שמכחיש ואמר כבר החזרתיו לך וכבר פרעתי לך שכירותך.

שם שם כג : והיה כי יחטא ואשם, כפל הלשון להורות כי הוא חוטא להקב"ה ולבעל דינו, ולמדך כאן כי מי שיש בידו גזל וחטא בו לחבירו גם להקב"ה חטא... והשיב את הגזלה אשר גזל - היה מספיק הכתוב לומר והשיב את הגזלה למה הוצרך "אשר גזל", שלא תאמר והשיב את הגזלה דמי הגזל, לכך הוצרך אשר גזל, לומר אותו דבר עצמו שגזל שכל זמן שהגזלה בעין חייב להשיבה בעין אם היא אצלו בעין. ואם כבר ערב אותה בממון המותר הדין בזה לשלם דמי הגזלה... מפני תקנת השבים... ודרשו רז"ל "אשר גזל" כעין שגזל, לומר לך שאם הוזלה לאחר מכאן חייב לשלם כשעת הגזלה, והוא הדין גם כן בעושה ובפקדון...

שם : כל עיר שמתנהגין שם באמונה עונותיה נמחלין... ומה הוא היפך האמונה, זהו עוון הגזל המקטרג האדם ומחריב את נפשו למשואות עולם לעולם הבא. ואין צריך לומר מי שאינו נזהר במס עם יתר חבריו, שהוא גוזל את הרבים ומראה בעצמו שאין לו אמונה, ושאינו מאמין בעונש ושכר, והוא סבור שאין שם השגחה פרטית, ומגלה בדעתו שהוא גונב דעת העליונה כקין הרשע... אין לתמוה שהחוטא בגזל המס לא נפקד עליו לשעה, ואיך לא ייענש מיד שתגלה רעתו בקהל, ואיך לא תבלענו הארץ כקרח ועדתו, לפי שהקב"ה ארך אפים וממתין לו... ואילו יחשוב לחטא ויסמך על חסדי ה' יתעלה שימחול לו, כדשנינו האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה...

ספר החינוך:

ויקרא מצוה קכט : להקריב קרבן על חטאים ידועים... ואחד מחטאים אלה הוא, מי שיש בידו ממון ישראל משה פרוטה ולמעלה שלא כדין, כגון שגזלו ותבעו ממנו הנגזל או העשוק או יורשו או הבא מכוחם וכפר בו ונשבע על שקר... משרשי המצוה לבל יחשוב אדם שאף על פי שענין איסור גזלת הממון ניתק לעשה, שנאמר עליו והשיב את הגזלה, שילך כל אחד ויגזול וידמה בלבבו לאמר, לכשיהיה לו וישיב גזלתו יכופר עונו ויטהר ממנו. לכן הודיעה התורה שאף עם ההשבה בתוספת חומש צריך הקרבן לכפרה על שחטא, כי מכל מקום לא ניצל זה שעבר על רצון בוראו...

שם מצוה קל וראה שם עוד : שנצטוינו להשיב את הגזלה בעין, כלומר שאם הדבר ממש שגזל אצלו ולא נשתנה שחייב להשיבו אל הנגזל כמות שהוא, ולא שיקחנו לעצמו ויתן דמיו לנגזל... ואם נשתנית הגזלה ברשותו של גוזל, חייב להשיב דמיה ופטור בכל, אף על פי שלא נתיאשו הבעלים ממנה...

קדושים מצוה רכט, וראה שם עוד : שלא לגזול, כלומר שלא נטול מה שאין לנו זכות בו בכח ובפרסום, שנאמר ולא תגזול. ובא הפירוש עליו שלשון גזלה נופל על החוטף דבר מיד חברו או הוציא מרשותו בעל כרחו דרך אונס ובפרסום... מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שאיסור דאורייתא לגזול אפילו כל שהוא. אבל לאו דלא תגזול אינו חל אלא בשוה פרוטה, כי התורה לא תחייב אלא בדבר שהוא ממון, אבל מכל מקום אסור דבר תורה, כמו חצי שיעור. וכתב הרמב"ם אפילו גוי ועובד ע"ז אסור לגזלו או לעשוק. ובגמרא אמרו ז"ל (בבא קמא קי"ט א') שאפילו אנשים שמותר לאבד גופן כגון המינין, אסור לאבד ממונם ולגזל או לגנוב מהם, שמא יצא מהם זרע ראוי, ויהיה ממונם להם, או שלא ירגיל אדם טבעו לכך...

מדרש שמואל:

וה"ר אפרים ז"ל פירש אחד הלוה מן האדם כו', כי הגזול את חבירו הרי הוא כמו שגזל את הקב"ה, לפי שהקב"ה זקוק לשלם לזה מה שגזלו ממנו, שנאמר "לוה רשע ולא ישלם", והקב"ה שהוא צדיק הוא חונן ומלוה ומרחם על הנגזל ונותן לו כל מה שזה גזל ממנו, והרי הוא מדה רעה שהוא מזיק להקב"ה לתקן את אשר הוא עיוות, שהקב"ה גזר לעשות אתו האיש עשיר וזה מבקש לעשותו עני... (אבות ב יא)

של"ה:

מסכת חולין, וראה שם עוד : ואם הענין של משא ומתן באמונה כל כך אפילו בהבטחה, קל וחומר בנו של קל וחומר אלף פעמים שיהיה אדם נזהר שלא יבא לידי גזל ולא לידי ספק גזל אפילו פחות מפרוטה, כי אין עוון שנאוי כמו גזל... אבל אם הוא גוזל וחומס מה שלא ציוה ה' הוא עושה עבירה

גדולה בחנם... ועונש הגזל גדול מאד, אף כשמת אין לו מנוחה עד שהשב ישיב את הגזלה לנגזל או ליורשיו, וכל זה בסוד הגלגול, וסוד בה רמז, יוליכנו אחריו אפילו למדי...

הגר"א:

משלי ל יד : דור חרבות שניו -... והענין שיש שני מיני גזלנים והם כתובים בראש הספר, א' שגזל מהאיש את ממונו ומניחו בחיים, והשני, שהורג את בעל הממון ונוטל ממונו, וזהו דור חרבות שיניו, ששיניו כחרב שהורג האיש וגזל ממונו. ומאכלות מתלעותיו - שאוכל את ממון הנגזל ומניחו קיים.

רש"י הירש:

ויקרא ה כו, וראה שם עוד :... וזה הצד השווה שבשלוש המצות האלה, העובר עליהן גילה אדישות לכשרות רכושו ופעילותו. אם אדם מועל בהקדש בשגגה על ידי שנהנה מן ההקדש או הוציאו לרשות אחר, סימן שלא הבדיל כראוי בין קודש לחול שברשותו... הספק המביא לידי חיוב אשם תלוי מגלה אותה אדישות בתחום הרכוש והפעילות, כי הנוהג קלות דעת במצוות חמורות שעונשן כרת... העובר על שבועת הפקדון ונתחייב באשם גזילה התעשר על חשבון רעהו וניאץ את ה' במעשהו, מובן על פי זה, שאשם מעילה ואשם תלוי כלולים כאן בדיבור אחד של ה', ואילו אשם גזילות נתייחד לו דבר ה' בפני עצמו, כי הצד השווה שבשני הראשונים היא קלות דעת בהבדלה בין קודש לחול, בין איסור להיתר, ואילו החוטא שנתחייב באשם גזלה התעשר במזיד בדבר אסור...

שם יט יג, וראה שם עוד : ולא תגזל - עיקר הוראת גזל היא לחטוף מיד אחר בכוח, אולם בבא מציעא ס"א א' אמרו שאיסור גזילה כבר נלמד ממקומות אחרים, ולא היה צורך לחזור עליו כאן. ונוסף לכך, איסור גזילה ממש לא יכירנו מקומו בפרשה על קדושת החיים. משום כך אמרו שם ש"לא תגזל" מתייחס גם לכובש שכר שכיר... כשם שגזילה האמורה כאן כוללת גם עושק וכובש שכר שכיר, כן היא כוללת גם נטילת רכוש זר, ולוא רק לשעה, כגון שואל שלא מדעת בעלים (חוי"מ שני"ט סעיף ה'). בתקנת חכמים נאסרו דברים נוספים משום גזילה, כך מפריחי יונים המביאות יונים של אחרים ומכניסות אותן לשובכו, וכן אין להפריח יונים, אלא אם כן מובטח שלא יעופו לרשות אחרים ולא יגזלו מזון משם, וכן דיני אסמכתא, אין לקחת ממון שהובטח רק על תנאי, אם ההבטחה לא ניתנה בלב שלם, והמבטיח "סמך" על כך שהתנאי לא יתקיים. בכלל זה סוגים שונים של הימורים...

מוהר"ן:

סט : ודע שלפעמים אף שנוטל ממנו ממון, עם כל זה לא יזיק לבניו ולא יחסר אור נפשה, כי ברוחניות הנפש מרגשת הכאב והצער הגדול שיש לה, כשזה הגזל שהוא כמו רוצח נפשות ממש, בא לחסר אורה, ולגזול נפש בניה, ועל כן היא מצמצמת אורה, וממשכת ומכווצת עצמה, ומקבצת לעצמה חלקי נפשה, כדי שזה הגזלן לא יוכל לינק ממנה ולחסר אורה, עד שלפעמים לא יכול הגזלן להתגבר עליה לקבל מאורה, ואף שגזל ונטל הממון ממנה, עם כל זה כבר התגברה הנפש, וצמצמה ומשכה וקבצה אורה, ולא הניחה לקבל מאורה. וזה הממון שלקח הגזלן אינו ממון כלל, רק עפרא בעלמא, מאחר שאין בו אור כלל. והממון הזה הוא בבחינת (איוב כ"ח) עפרות זהב, בבחינת (ד"ה ב ט') אין כסף נחשב, מחמת שאין בהכסף והזהב שום אור, כי התגברה ולא הניחה לקבל מאורה...

ודע שעל ידי זה שגזל את חבירו הוא בא להרהורים, כי בודאי הוא מתדבק ונכסף לאשת חבירו שגזלו, על ידי הממון שנטל ממנו, שהוא אור נפשה כנ"ל, וכן היא מהרהרת אחריו, על ידי שמשך אותה אליו, על ידי שמשך לעצמו אור נפשה, ועל כן אמרז"ל (סנהדרין פ"א) היורד לאומנות חבירו כאילו בא על אשת איש, שנאמר ואת אשת רעהו לא טמא וכו', כי הוא בא ומטמא ממש אשת רעהו על ידי הגזילה כנ"ל. ולפעמים יאבד הגזלן בת זוג שלו על ידי הגזילה, כי מאחר שנתן עינו בממון חבירו, היינו באור בת זוגו, אם כן הוא ממאס בשלו, ופונה את עצמו משלו, ואינו רוצה בחלקו בממון שלו, באור בת זוג שלו, על כן היא גם היא פונה את עצמה ממנו ומתרחקת ממנו, כמו שהוא התרחק את עצמו ופנה ממנה...

וגם יוכל הגזלן לפעמים לגזול מחבירו אפילו הבת זוג של הנגזל, והכל לפי תוקף וחוזק תאוותו וחשקו והתגברותו על ממון חבירו בהרהור ובמעשה, עד שאשר שיתגבר ויקח גם בת זוג של חבירו הנגזל, כי מאחר שהתגבר וגזל ממון חבירו, שהוא אור נפש בת זוגו כנ"ל, על כן לפעמים נמשכת היא בעצמה גם כן אחר הממון שגזל זה הגזלן מבעלה... כי דע, כי גם על ידי חמדה ותאוה והשתוקקות שיש לו לממון חבירו גם על ידי זה יוכל לגזלו, כי המחשבה יש לה תוקף גדול כמבואר במקום אחר. ועל כן יוכל להיות, שיהיה להאדם ממון גזילה אף שלא גזל כלום בידיים. וזהו האיסור הלאו החמור שבעשרת הדברות "לא תחמוד", כי החמדה בעצמה הוא איסור חמור מאד רחמנא ליצלו, כי יש כח בהחמדה לגזול ממנו ממונו ונפש בניו ובנותיו כנ"ל. ועל כן יש איסור אפילו במחשבה לשלוח יד בפקדון, כמו ששנינו בבא מציעא (מ"ג ב') החושב לשלוח יד בפקדון...

והנה לפעמים הגזלן בבחינת ממאס באשת נעורים וחומד אשת חברו כנ"ל, ולפעמים רוצה בשניהם, שרוצה את ממונו וחפץ גם בשל חבירו, וזה בחינת מכניס צרה בתוך ביתו, והנביא הזהיר על זה, כמ"ש (מלאכי ב') "ובאשת נעוריק אל תבגוד כי שנא שלח". הכונה אם אין די לך בחלקך ואתה שונא את ממונך שאינו מספיק לך, על כן שלח, היינו שתעשה תקנה לזה, שתתן צדקה, שהיא בחינת שלח, כמ"ש (קהלת י"א) "שלח לחמך על פני המים"...

שם משמאל:

נח תער"ב: ברש"י: לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. ויש להבין הרי היו שם עבירות חמורות מגזל, ע"ז וגילוי עריות שבהן הדין בישראל יהרג ואל יעבור, וגזל בישראל אינו אלא לאו. והרמב"ן כתב מפני שהיא מצוה מושכלת אין בה צורך לנביא מזהיר, והוא רע לשמים ורע לבריות. ויש לומר עוד, דהנה עולם הזה הוא צל ודוגמא לעולם העליון, והגשמיות היא צל ודוגמא להרוחניות, וכמו שיש מזון גשמי לגוף, כן יש מזון לנפש הרוחנית שהוא תורה ותפילה, וכן כמו שיש חלאים ורפואות לגוף כן יש לנפש, כמו שכתב הרמב"ם... כן הוא בעניני מזון ורפואת הנפש שיש לו מזכירים... שמזה בא לכל איש ואיש הרהורי תשובה בצד מה בכל יום... כעין כאב האברים והגוף המזכירים אותו לבקש תרופה. אך על ידי עון גזל משל אחרים עונשו שגוזל ממונו ההתעוררות לפרנסת נפשו ורפואתה, ועל כן שוב אין בו תקוה לתשובה. ולא עוד אלא שהסט"א גוזלן את ההתעוררות לדרכם, ומזה באה עוד התעוררות לדברים רעים... ומזה באה לדור המבול התאוה להשחתת זרע וזנו ולא יפרצו, וכל זה מפני הגזל, ואין בהם עוד תוחלת, על כן זהו גזר דין שלהם, כי גזר דין הוא שאין לו

עוד השתנות, ואין אחר מעשה בית דין כלום. מה שאינו כן מחמת שאר עבירות אפילו שהן חמורות מגזל עוד בו נשמותו יקו לתשובת יציר אדמתו...

סוכות תרע"ג: הענין מה שמיעטה תורה להדיא גזל בסוכה ולולב יותר מבכל המצות, דהנה סוכה היא אהבה, כדכתיב (שה"ש ב') "וימינו תחבקני", וכתוב "בצלו חמדתי וישבתתי" (שם), וכן לולב שד' מינים רומזים להשי"ת, כבמדרש (ויק"ר ל' ט') שישאל נטלין את מינים אלו ושמחין לפני השי"ת. והנה כבר אמרנו שכאשר יש השפעת אהבה ותשוקה בעולם ואדם משתמש באהבה במקום שאינו ראוי, היינו באהבות חיצוניות, זה נקרא גזל שגזל את האהבה מן המקום הראוי... ובזה יש לומר טעם פסול גזל במצוות אלו, כי על ידי שמקיימן על ידי גזל, ועבירת הגזל מושכת לגזול את האהבה והתשוקה ממקומה בסוד עבירה גוררת עבירה, אם כן לא די שלא קיים המצוה אלא שעוד מגרע גרע, וזהו שאיתא בירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו

ר' ירוחם:

דעת תורה במדבר עמוד קסג: אחז"ל (סנהדרין נ"ט) אר"י עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר (דברים ל"ג) "תורה ציוה לנו משה מורשה", לנו מורשה ולא להם. וברש"י ואיכא משום גזל. רואים אנו מכאן חידוש נפלא, שכמו ששייך גזילה בדברים חומריים, כך שייך ענין גזילת המתנות רוחניות, אשר על כן חייב העכו"ם מיתה, קיחת רוחניות אחרים הוא גזל ממש. וזה אשר אמרו חז"ל (קה"ר ז' ב') ג' כתרים הם, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, כתר כהונה זכה בו אהרן ונטלו... הוא טעם עונש כל המערערים על הכהונה כקרח וכעזיהו שנענשו על שפשטו ידם ברוחניות שאינה שלהם... ואם יקשה לכם הלא אין האחרים חסרים במה שהעכו"ם או הזר לוקח

את רוחניותם? ועוד יקשה לכם, שמדינא דגזילה הלא היה צריך להיות מועיל בזה מחילת האחרים? אין זה כל שאלה. שאף על פי שבגשמיות ודאי דיני גזילה תלויים בחסרונו של זה הבעלים וקפידתו, אבל ברוחניות ודאי לא מילתא דחסרון וקפידה קא אתינן. אבל מכלל גזל לא יצאו, סוף כל סוף בשל אחרים לקח והשתמש.

חלק ג' שיחות ומאמרים

מאמרים:

איסור גזל ביהדות:

גזל הוא לאו (=מצוות לא תעשה) מן התורה שמשמעו לקיחת חפץ מבעליו בכוח, שלא ברשות הבעלים. התורה מצווה בספר ויקרא: "לא תעשק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל" (ספר ויקרא, פרק י"ט)

אדם שגזל ועבר על הלאו מחויב להשיב את הגזילה לבעליה. המקור לדין זה גם הוא בספר ויקרא: "וְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזַל" (ספר ויקרא, פרק ה', פסוק כ"ג) בזמן שבית המקדש היה קיים חויב הגזלן במקרים מסוימים להשיב את הגזילה בתוספת חומש, וגם להביא קרבן אשם הנקרא "אשם גזילות".

במקרה והחפץ השתנה בזמן שנמצא אצל הגזלן, דהיינו שאכלו אותו או שינו את צורתו (ואפילו היה הדבר באונס), הרי החפץ שייך לגזלן, והגזלן חייב לשלם את תמורתו לבעליו (ולא את החפץ עצמו).

חז"ל אמרו ש"השואל שלא מדעת כגזלן" - דהיינו אדם שלקח חפץ שלא ברשות הבעלים, אפילו על מנת להחזירו אחר-כך לבעלים, הרי זה גזל. אולם במקרים מסוימים כלל זה לא מוחלט (לדוגמה: ניחא ליה לאיניש ליעבד מצווה בממוניה או זכין לאדם שלא בפניו).

גניבה וגזילה

התורה מצווה על איסור נוסף: "לא תגנבו" (ויקרא י"ט). ההבדל בין גניבה לגזילה הוא בכך שגניבה נעשית בהיחבא ובלא ידיעת הבעלים, ואילו גזילה נעשית בכוח ובידיעת הבעלים. בזמן שהייתה סנהדרין אדם שגנב ונתפס היה צריך לשלם לבעלים תשלומי כפל על הדבר הנגנב, דהיינו פי שניים מערך הגניבה. המקור לדין זה הוא בספר שמות בפרשת משפטים: "אם המצא תמצא בידו הגניבה". דין נוסף הנאמר בגניבה, שאם החפץ הגנוב היה שור או שה, והגנב מכר או שחט אותו, צריך הגנב לשלם לבעלים "תשלומי ארבעה וחמישה", דהיינו בשה צריך לשלם פי ארבעה משווי, ובשור פי חמישה. בגזילה לעומת זאת אין דין תשלומי כפל או תשלומי ארבעה וחמישה. חז"ל ביארו את הטעם שדין הגנב חמור יותר, משום שגנב מראה שהוא ירא מבני האדם יותר מאשר את אלוהים, והרי זה זלזול בכבוד שמים, לעומת זאת גזלן אינו ירא כלל.

גזל הרבים

בתוספתא במסכת בבא קמא נאמר: "חמור גזל הרבים מגזל היחיד, שהגזול את היחיד יכול לפייסו ולהחזיר לו גזילו, הגזול את הרבים אין יכול לפייסו ולהחזיר להן גזילן". על פי התלמוד, גזלני הרבים, כגון רועים שרועים בשדות של אחרים או גובי מסים שנוטלים ממון יותר ממה שהיו צריכים, "תשובתן קשה", כיוון שאינם יודעים למי להחזיר, אך למרות זאת תיקנו חכמים שיחזירו למי שיודעים בוודאות שגזלו ממנו, ובשאר הכסף יעשו פעולות לטובת הציבור ("צרכי רבים") שייטכן וגם הנגזלים ייהנו מהן. הלכה זאת נפסקה בשולחן ערוך בהלכות גזילה. במקום אחר נכתב בשולחן ערוך שסוחר שרימה את לקוחותיו במידות ובמשקלות אינו יכול לעשות "תשובה הגונה", והסביר זאת הרב יהושע פלק כץ (הסמ"ע), שאמנם בעשיית צרכי הרבים יש "קצת תשובה" ותיקון לחטאו, אך אין בה כדי תיקון שלם, כיוון שאינו יכול להשיב לבעלים את ממונם כראוי. לדבריו, במובן זה חמור מעשהו של אדם זה יותר משאר עבירות, "אפילו גדולות כעריות ועבודה זרה", כיון שהם חטאים שבין אדם למקום ויש להם תשובה ב"חרטה ובוידוי

ובסיגופים". עם זאת, בספר ערוך השולחן הובאו דברי חיזוק ועידוד לאדם שבא לעשות תשובה על גזל הרבים: "כשיעשה צרכי רבים יסבב ה' שכל אחד מהנגזלים או מיורשיהם יהנה כפי ערך גזילתו ושימחלו לו, והבא להיטהר מסייעין אותו מן השמים". התלמוד מביא כדוגמה ל"צרכי הרבים" חפירת בורות מים לטובת הציבור, כיון שהם "דבר הצריך לכל" (רש"י) וקיים סיכוי שהנגזלים יהנו מהם. החפץ חיים בספרו "אהבת חסד" כותב בשם השל"ה שיכול לעשות צרכי רבים על ידי תרומה של ספרים לבית המדרש או לבית הכנסת. הרב משה פיינשטיין פוסק שיש לעשות זאת באופן שלא ייראה כאילו הוא נותן מתנה מיוזמתו ויגרום לכך שיכירו לו על כך טובה ויכבדו אותו, אלא ייתן בעילום שם וכדומה.

סוגי גזילה אחרים

ישנם גם סוגי גזילה אחרים, שאינם נחשבים כסוגים של "גזל" במשמעותו ההלכתית, כגון "גזל דעת" (אדם שמטעה את חברו בכוונה) או "גזל שינה" (אדם שמפריע לחברו לישון). "גזילות" אלו הן עבירות שבין אדם לחברו, למרות שאינן נכנסות להגדרה ההלכתית של "גזל".

בספר הזוהר, [דרוש מקור] מופיע היתר "לגנוב" דברי תורה, וכנראה הכוונה היא שמותר להעתיק בכתב יד (אך לא בדפוס), טקסט תורני.

חלק ד' סיפורים

סיפור א: הגזל של הרב הישיש

כאשר התפרסם שמו של האר"י – רבי יצחק לוריא, מקובל מפורסם שהתגורר בצפת – כצדיק גדול שידוע להסתכל על אדם ולהציע לו תיקון לחטאיו, הגיע אליו רב ישיש בשם רבי משה גלנטי שהתגורר אף הוא בצפת. רבי משה ביקש מהאר"י שיביט עליו ויאמר לו כיצד עליו לתקן את דרכיו.

האר"י הביט בו ואמר:

"אני רואה כי נכשלת בחטא של גזל."

"גזל?" לא הבין רבי משה. "הלא מעולם לא עסקתי במסחר. כל ימיי אני יושב בביתי ועוסק בתורה. את מי גזלתי וכיצד גזלתי?"

אך האר"י בשלו. "אינני יודע מה לומר לך, אך בשמיים יש עליך פגם של חטא גזל."

הלך רבי משה המודאג ושלח שליח שיכריז בכל רחבי העיר: לו יש איש או אישה שהוא חייב להם סכום כלשהו, אפילו הסכום הפעוט ביותר, יופיעו נא לפני רבי משה והוא ימהר לשלם להם את חובו. למרות ההכרזות, איש לא הופיע.

חלפו כמה ימים, ואישה זקנה נקשה בדלת ביתו של רבי משה.

"שמעתי שכבוד הרב מחפש נואשות אחר מישהו שהוא חייב לו סכום כסף וחשבתי לעצמי אולי אותי אתה מחפש. אמנם מדובר בסכום פעוט כל-כך, אבל בכל זאת..." אמרה האישה.

"אשמח מאוד אם תאמרי לי במה מדובר" השיב הרב גלנטי.

"ובכן, לפרנסתי אני מתעסקת בעיבוד צמר. ישנם נשים רבות בעיר שעושות זאת, אך אני מומחית גדולה בתחום ולפיכך הסכום שאני נוטלת עבור עבודתי גבוה במעט. פעם הביאה לי זוגתך הרבנית צמר לעיבוד, ולאחר שסיימתי להכין את הצמר היא סירבה לתת לי את הסכום שביקשתי ונתנה לי את הסכום המקובל בשוק. מעולם לא חשבתי לבוא ולתבוע את הכסף שכן מדובר בסכום פעוט."

ללא היסוס, ניגש רבי משה ושילם לה את הסכום המדובר. ובפעם הבאה כשראה אותו האר"י,
אמר לו: "סר מעליך חטא הגזל שהיה על ראשך."

סיפר ב:**גזלן:**

היה פעם גזלן אחד שהחליט לחזור בתשובה. אמרה לו אשתו: אם כך, אתה חייב להחזיר אפילו
את החגורה שעל מותניך.

אם יודע ממני גזל - יחזיר לנגזל מה שגזל. ואם גזל מאנשים רבים או מאדם פרטי ואינו יודע ממני
גזל או שאינו מוצא את הנגזל - יעשה בממון צרכי רבים, כגון: שיקנה ספרי קדש לכותל המערבי
ויכתוב עליהם "לזכות בעל הממון שאני חייב לו", ובזה יוצא ידי חובה, שעל ידי זה יתכן ויהנה
אותו הנגזל מממון זה.